

ZDRAVSTVENE USTANOVE U HERCEGNOVSKOM KRAJU ZA VRIJEME MLETAČKE REPUBLIKE

Oslobodenjem Herceg-Novoga i njegovog područja od Turaka 1687. godine, počinje jedan novi period u njegovoj istoriji. Vjekovna borba naših ljudi da se oslobode turskog pritiska, ovdje na samom ulazu u Bokokotorski zaliv, napokon se ostvarila. Otuda se i daje razumjeti onoliko veliko prisustvo naših ljudi u borbi za oslobođenje, a naročito Peraštana, koji su svojim brodovima dali naročito velikog udjela u borbama, ne samo za oslobođenje grada, već i čitavog njegovog područja, uključivši i Risan.

Sam glavno komandujući, generalni providur Jeronim Korner u jednom svom izvještaju mletačkom duždu, između ostalog kaže: «Uređenje ove varoši, glavnog mjesta Hercegovine, njezin na daleko raširen dobar glas, položaj i mnogostruke posljedice opravdavaju njezino osvajanje... To su okolnosti koje združene s plodnošću njenog vrlo prostranog područja, koje njezino zauzeće čine sve više vrijednijim».¹

Mletačka uprava je odmah po oslobođenju Herceg-Novoga morala potpuno ponovo da organizuje, ne samo upravnu i zdravstvenu službu, već i trgovinu, zanatstvo, pomorstvo itd. One upravne institucije koje je imala turska vlast, za više od 300 godina vladavine ovim krajem, nijesu odgovorile ni duhu vremena, ni načinu života novih stanovnika, kao ni novih gospodara grada. To naročito važi za zdravstveno-higijensku službu, kao i za organizaciju iste.²

Istina, turski feudaleci su silazili iz zaleđa u Herceg-Novi da se odmire i nađu sebi lijeka. Turski putopisac Evlija Čelebija u svom putopisu iz 1548. godine, opisujući Herceg-Novi, kaže: «Na

¹ Petar Šerović — Tri izvještaja Generalnog providura Kornera nakon zauzeća H. Novog godine 1687. — Godišnjak Pomorskog muzeja Kotor (u daljem tekstu: GPMK), br. 13, 1965, str. 51, 52.

² Isto — Nekoliko podataka o pomorstvu Hercegnovske opštine XVIII i XIX v. — GPMK, br. 11, str. 49.

zapad vodi Jalijska-obalska kapija, koja je gvozdena i veoma velika. Kroz nju vodi veoma živ saobraćaj. Ovdje se skupljaju ljudi koji traže rasonodu i naučnici da se nadišu svežeg vazduha, jer ova kapija vodi na luku i more».³

Dubrovački dokumenti govore o mnogobrojnim odlascima gradskih ljekara i hirurga u susjedni Herceg-Novu, kao i ostale susjedne turske krajeve. Tako godine 1557. liječio je u Herceg-Novome dubrovački ljekar Amatus Luzitanus hercegnovskog emira, koji je bolovao od «čira na bubrezima».⁴ Nemamo podataka u dokumentima da je Herceg-Novu u tursko doba imao lazaret ili sličnu ustanovu, premda je obavljao vrlo živu trgovinu sa zaleđem. Za vrijeme mirnog perioda, luka je bila puna peraških i dubrovačkih brodova. Evlija Čelebija kaže, da se han nalazio u blizini male džamije Sulejman-age Ramovića (mečet) i to nedaleko od glavnih gradskih vrata (danas Sat-kule). «Taj han bio je okružen otvorenim dvorištem i okolnim zgradama u kojima su bila skladišta i konačište za putnike i kiridžije.»⁵

Dubrovački agent Kuveljić, koji je za turskog doba živio u Herceg-Novome u svojim «novskim pismima» napominje da je u gradu postojala neka vrsta zdravstvene administracije. Spominju se sanitetski činovnici zvani «prikuznici» koji su pregledali mrtvace i određivali sanitetske mjere. Dezinfekcija se vršila «ventižanjem» (provetravanjem).⁶

Mletačke vlasti u Herceg-Novome morale su potpuno iz početka početi radom i organizacijom zdravstvene službe, što to nije bio slučaj u Kotoru, jer je ovaj grad u tome naslijedio mnogovjekovnu tradiciju koja vuče svoje porijeklo još od rimskih vremena. Istina, mletačkoj upravi u H. Novome, ovdje je uglavnom pomoglo bogato iskustvo gradova Kotora i Perasta.

Imajući u vidu da je Herceg-Novu na samom ulazu u Zaliv i da je kao takav najpogodniji da bude centar za sanitetsku službu Boke Kotorske, mletačke vlasti već 1700. godine grade Lazaret jugozapadno od Burovića kule na jednom omanjem brežuljku poviše samog mora (i danas se taj lokalitet u Herceg-Novome zove Lazaret). U Lazaretu su putnici održavali kontumaciju, vršio se pregled put-

³ Jovan Rađonić — Putovanje Evlije Čelebije po srpskim i hrvatskim zemljama — Godišnjica Nikole Čupića, knj. 21. Beograd 1912. — Vidi naš rad: Turci u Herceg-Novom, «Boka», br. 2, H. Novi, 1970, str. 55—79.

⁴ Jurica Bačić — Doprinosi liječnika Dubrovačke Republike u zbrinjavanju urološke bolesti u Crnoj Gori tijekom XV i XVI stoljeća — Acta Historica Medicinac, Pharmaciae Veterinae — Beograd, 1974/XIV, br. 2, str. 56—57.

⁵ Petar Sager — Komentar i dopuna opisa H. Novoga i Boke po Evliji Čelebiji 1664. godine — «Boka», br. 4, H. Novi, 1972, str. 30.

⁶ Đuro Orlić — Komentar Dubrovačkih vijesti o epidemijama u Bosni i Hercegovini u XVII vijeku — Acta Historica Medicinac, Pharmaciae Veterinae — Beograd, 1961/I, br. 1, str. 98—99.

nika koji su dolazili iz zaleđa (Turska). Ovdje se vršilo raskuživanje dovezene robe, itd.⁶

Prvi pomen o hercegnovskom Lazaretu je zabilježen 4. jula 1703. god. u kome se kaže, da je Prodan Magazinović iz Tople prodao jedan komad zemljišta u blizini Lazareta u Herceg-Novome, Ivanu Bartola Batisti za 18 dukata.⁷

Sljedeći dokumenti nam ilustruju rad Lazareta u prvim godinama njegovog postojanja. Patrun Nikola Baltić iz Perasta, koji je svojim brodom stigao iz Albanije u Herceg-Novome luku i izdržao potrebnu kontumaciju ispod Lazareta, moli dozvolu na dva aprila 1705. godine, da može poći u Perast, i da se snabdije potrebnim materijalom i namirnicama.⁸

Prvi putnici, na čija smo imena naišli bili su: Vladika hercegnovski Savatije Ljubibratić i njegov sinovac Arhimandrit Stefan »sin Matijin«, koji su se vraćali iz Jerusalima, gdje su dobili naslov »hadžija«. Vladika Savatije je došao 18. jula 1705. godine i u Lazaretu održao kontumaciju od 33 dana. Ovo je prvi nađeni dokument koji govori o putnicima koji izdržavaju kontumaciju u hercegnovskom Lazaretu i o dužini trajanja iste.⁹

Dekretom Zdravstvenog magistrata iz Venecije postavljen je 18. februara 1699. godine za ljekara u Herceg-Novome Nikola Brankadir (Brancadoro). Dužnost apotekara i bolničara obavljali su fratri kapucini, koje su Mlečani doveli odmah poslije oslobođenja grada.¹⁰

Ove godine pominje se u Herceg-Novome i hirurg, ovdje je riječ o vojnom hirurgu. Ovaj vojni hirurg bio je istovremeno i upravnik vojne bolnice, koju su Mlečani uspostavili odmah prve godine vladavine ovim krajevima. Vojna bolnica je služila u prvom redu za liječenje oboljelih vojnika i milicionara, a zatim služila je i za pružanje ljekarske pomoći i ostalom stanovništvu.¹¹

U jednoj prijavi iz 1699. godine kaže se da će vojni hirurg Pietro Garzoni početi da liječi jednog bolesnika ranjenog u nekoj borbi. Godine 1710. pominje se u gradu i gradski fizik Giordano Chiersini, za koga se navodi da je bio doktor medicine. Zdravstvene

⁶ Miloš Milošević, Zdravstvena kultura u Boki Kotorskoj za vreme mletačke vladavine (1420—1797), *Acta historica Medicinae, Pharmaciae, Veterinae* — Beograd, 1974/XIV, br. 2, str. 33.

⁷ Arhiv H. Novoga (u daljem tekstu: AH), — Puma, Političko-upravni mletački arhiv (u daljem tekstu: PUMA), L. T. № III, br. 8, str. 179, br. 1.

⁸ AH — PUMA — Fascikla (u daljem tekstu: F.), 25, str. 1, br. 1.

⁹ Petar Šerović — Zapisnik o jednoj sanitarooj proceduri u Lazaretu u H. Novome iz godine 1705. — GPMK, br. VIII — 1955, str. 137—138 — vidi: Miliivoje Milošević, O pomorsko-zdravstvenim ustanovama na Crnogorskom primorju — *Pomorski zbornik*, Zadar, 1964, tom II, str. 561.

¹⁰ AH — PUMA, F. br. 59, str. 23, br. 1. — Vidi naš rad: Mletačka uprava u H. Novome, »Boka«, br. 3, II. Novi, 1971. godine.

¹¹ Relja Katić — Srednjevjekovne bolnice Crnogorskog primorja, *Istorijski zapisi*, Titograd, 1960/XIII, knjiga XVII, sv. IV, str. 740.

vlasti iz Herceg-Novog podnijele su 1710. godine jedan izvještaj vanrednom providuru u Kotoru u kojemu se iznosi da je vojni hirurg Pietro Garzoni liječio Dragutina Vojinovića od povreda zadobijenih u tuči i Stojana Grbića iz Svetog Stefana (Sušcepan više Herceg-Novog), koga je sin kneza Vuka (po svojoj prilici Vojinovića) u svadi udario gvoždem po glavi. Vidimo dalje, da je hirurg Garzoni 1711. godine liječio neke ranjene vojnike, a izgleda ostao je u Herceg-Novome do 1740. godine što se vidi iz jednog izvještaja kotorskom providuru.¹²

Mnogi brodovi, koji su izvršili sve propisne zdravstvene preglede u hercegnovskom Lazaretu, tražili su da izvrše potrebnu kontumaciju u Bijeloj ili ispod Gospe od Škrpjela pod Perastom. Tako se 29. oktobra 1705. godine obraća lučkim vlastima u Herceg-Novome kapetan Grgo Burović iz Perasta, koji je stigao svojim brodom iz Venecije, da može izvršiti potrebnu kontumaciju na sidrištu pod Bijelom.¹³

Godinu dana kasnije stigao je u Hercegnovsku luku kapetan Marko Martinović iz Perasta, svojim brodom punim razne trgovačke robe iz Krfu. Pošto je prešao sve potrebne zdravstvene preglede moli na 29. avgusta 1706. godine dozvolu od hercegnovskog providura da može izdržati karantin na ostrvu Blažene Gospe od Škrpjela pod Perastom.¹⁴

Pored ovoga manji Lazaret je postojao još od 1623. godine i na ostrvu Sv. Gavrila (Stradioti) u Tivatskom bazenu, a ispod Krtola. U jednoj predstavi građana kotorskih mletačkim vlastima oko 1466. godine, kaže se, da je plemstvo uzurpiralo ostrvo «zato se moli, da rečeno ostrvo koje je uvijek pripadalo cijeloj komuni i u doba epidemije služilo im za sigurnost da se na njega sklone, i dalje ostane vlasništvo opštine».¹⁵

Patrun Savo Šarabaća iz Tople, zajedno sa patrolom Vukom Mićovim, poslije jednog povratka sa trgovačkog putovanja, a nakon propisno održanog kontumacija otpušteni su iz hercegnovskog Lazareta na 3. jula 1706. godine.¹⁶

Admiral luke u Herceg-Novome kapetan Vicko Bronza dozvoljava kap. Krstu pok. Nikole Kolovića iz Perasta da slobodno može iskrcati neku robu sa svoga prenakrcatog broda, koji je usidren u Hercegnovskoj luci. Po saslušanju admirala luke, hercegnovski pro-

¹² Rejja Katić — Hirurzi staroga Kotora u vremenu od 1326. do 1779. godine — *Acta historica Medicinae Pharmaciae Veterinae* — Beograd, 1774. g., godina XIV, br. 2, str. 25.

¹³ AH — PUMA, F. br. 25, str. 45, br. 2.

¹⁴ AH — PUMA, F. br. 2, str. 112, br. 1.

¹⁵ Gligor Stanojević — Spor oko školja Sv. Gavrilo sredinom XVIII vijeka — *Mješovita građa (Miscellanea)*, Istorijski institut — građa, knj. 8, Beograd 1980, Prosveta, str. 93.

¹⁶ AH — PUMA, F. br. 25, str. 135, br. 2.

vidur dozvoljava da se roba može smestiti u magacine Lazareta i to 10 bala vunc. Roba je smještena na 28. oktobra 1706. godine.¹⁷

I pored vrlo strogih naređenja lučkih vlasti i rigoroznih kazni, dešavalo se da pojedini brodovi izbjegnu sve zdravstvene i lučke formalnosti i samovoljno nastave svoje trgovačko putovanje. To je uradio 1710. godine i patrolin Petar Čelović iz Risna. On je, da bi izbjegao čekanje u luci, plaćanje lučkih taksa, kao i izdržavanje propisanog karantina, napustio luku i tako prokrijumčario, svojim brodom, robu za Albaniju.¹⁸

Svi brodovi koji su željeli ući u unutrašnji Zaliv Boke, tj. koji su željeli napustiti sidrište pod Lazaretom, ili od zdravstvenih vlasti određeno sidrište, mogli su to uraditi, jedino u pratnji državnog broda, na kojemu se nalazio sanitetski organ. To vidimo iz jedne dozvole lučkih vlasti u Herceg-Novome izdate kapetamu Petru Baltiću iz Perasta, da u pratnji čuvara Lazareta, a po izdržavanju propisanog kontumacija, može posjetiti crkvu Blažene Gospe od Škrpjela na otočiću pod Perastom, radi polaganja zavjeta učinjenog na moru, a prilikom jednog velikog nevremena 1719. godine.¹⁹

Takođe i kap. Ivan (Zuane) Bronza iz Perasta, koji je stigao svojim brodom (vašclom) iz Soluna u Herceg-Novsku luku, moli lučke vlasti da uz pratnju sanitetskih i lučkih vlasti pođe do Perasta 25. aprila 1724. g. Isti kapetan Bronza, mjesec dana kasnije, 24. maja 1724. godine, na putu iz Venecije za Bari, svraća u Herceg-Novsku luku i moli da uz pratnju istih može svojim brodom poći do Perasta, da bi na brod ukrcao neke prazne bačve iz svojih magacina.²⁰

Patrunima: Luki Matijaševiću i Vuku Bjelopavliću, obojici brodovlasnicima iz Tople, lučke vlasti odobravaju da mogu isploviti iz Herceg-Novske luke za Drač, jer su izdržali propisnu kontumaciju u herceg-Novskom Lazaretu, avgusta 1724. godine. Mjesec dana zatim, vraća se iz Drača u Herceg-Novu patrolin Vuko Bjelopavlić svojom tartanom »Madona di Rosario« punom trgovačke robe i ponovo izdržava potreban kontumaciju u herceg-Novskom Lazaretu.²¹

Vanredni providur Boldu, u jednom svom naređenju od 20. februara 1726. godine poziva providura Herceg-Novoga da naredi braći Palikuća iz Tople, koji su stigli svojim brodom iz Albanije u Herceg-Novsku luku, da moraju propisno izdržati kontumaciju u gradskom Lazaretu.²² Ovo je ujedno i posljednji dokumenat, do kojega smo došli, koji govori o Lazaretu u samom gradu.

¹⁷ AH — PUMA, F. br. 25, str. 244, br. 3.

¹⁸ AH — PUMA, F. br. 38, str. 1—64, br. 59.

¹⁹ AH — PUMA, F. br. 70, str. 196, br. 1. (Vidi: Miloš Milošević, rad pod br. 6.)

²⁰ AH — PUMA, F. br. 329, str. 10—12 i 21, br. 3, 4/3.

²¹ Isto, PUMA, F. 329, str. 24—26, 30—33, br. t.

²² Isto, PUMA, F. 320, str. 41—46, br. 6.

Sava Nakićenović u svojoj (veoma značajnoj) antropogeografskoj studiji — Boka — govoreći o Herceg-Novom između ostalog kaže: »Glavne su mjesnosti za Mlečića u ovom gradu bile: Porta marina, Castel da mare, Casa del Governador dell'Armi, Chiesa ed Ufficio R. R. P. P. Capucini, Ospital delle Milizie, Casa dell' Ospitale, Chiesa Parocchiale di San Girolamo, Casa assegnata al Parroco, Muracca diroccata, Pallazzo (za providnike), Prigirone, Camera Fiscale, Casa del Cancellier, Pretorio, Munizion da Polcre Quartiere per Soldati, Castel da terra, Porta Borgo, Terraforma i Munizion del Biscotto.« Nakićenovićev nam rad pomaže da tačno odredimo i lokaciju gdje se nalazila ova nadležstva, jer nam pisac kaže: »Ovo sam izvadio iz Arhive općinskog u Herceg-Novomu, iz knjige 'Catastico di Castelnuovo'«. ²³

Prema ovome ispravna je tvrdnja dr Katića da je vojna bolnica osnovana u Herceg-Novome odmah poslije njegovog oslobođenja od Turaka, a služila je u prvom redu za liječenje oboljelih vojnika i milicionera. ²⁴

U Herceg-Novome spominje se u razdoblju od 1729. do 1741. godine hirurg Jovan Nikićević, sin kotorskog hirurga Nikole Nikićevića. On je već 1729. g. po svoj prilici bio hirurg bolnice u gradu, gdje je liječio Petra Vidojevića iz Miočevića, te Đura Lučića, kojega je bio ranio Boško Kovačević. Vidojevića i Lučića nalazimo u jednom spisku milicije prilikom razdiobe beškota.

U ovom dobu tj. od godine 1734. nalazio se na radu u Herceg-Novome i Antonije Nikićević hirurg. On je bio savremenik Jovana Nikićevića, a možemo slobodno reći njegov saradnik. Antonije je liječio Mijata Kučanina, pandura u Herceg-Novome. Takođe je liječio 1734. g. slijedeće: Jovana Đurišića, te Nika i Stijepa Đonovića koji su bili teže ranjeni u glavu. Antonije se posljednji put spominje 1750. godine. ²⁵

Javna bolnica u Herceg-Novome spominje se i 23. maja 1762. godine u jednoj presudi Suda dobrih ljudi — koji u svom rješenju pod tačkom 6 donosi slijedeću odluku: »VI-o (šesto), osuđujemo, koja parta (strana) nebi poslušala ovu setenciju da ima platiti dukata 50 i ospedalu publikome u grad novski, dukata 25 da imaju podijeliti ubozijem«. ²⁶

Za osoblje bolnice Tomo K. Popović kaže: manastir Sv. Frana započeo je sa izgradnjom u prvim godinama mletačke vladavine i to 1688. godine, na razvalinama jedne manje džamije. Manastirska

²³ Sava Nakićenović — Boka — Antropogeografska studija — Beograd, 1913, str. 432—433.

²⁴ Relja Katić, n. dj., br. 11.

²⁵ Relja Katić, Hirurzi starog Kotora u vremenu od 1326. do 1779. g. ..., str. 25—26.

²⁶ AH — PUMA, F. br. 209, br. 227 (vidi: Dr Đorđe Milović: Prilog proučavanju sudova dobrih ljudi u Komunitadi Topaljskoj — Mletački period), Istorijski institut NR Crne Gore, Cetinje, 1959, str. 31.

Lazaret

crkva bila je prvobitno posvećena Sv. Bogorodici (Sv. Marija), a zatim Sv. Franu. U manastiru su bili smješteni fratri kapucinskog reda koji su radili u obližnjoj vojnoj bolnici.²⁷ Ovu bolnicu Korner je podigao do samog manastira.

Nakićenović nam поближе označava smještaj Lazareta i između ostalog kaže: »Varoš (misli na novi dio grada Herceg-Novog — M. Z.) se proteže u duljini 1 km, a najznamenitija je u njoj zgrada »Srpski Hotel«, na mjestu, gdje je nekada bio »Stari Lazaret« (Lazareto vecchio) za Mlečića».²⁸

Ovdje se sigurno radi o prostoru gdje je danas hotel Boka sa parkom. Mi smo napomenuli da se stari Lazaret nalazio jugozapadno od kule Burovića koja je bila svojina hercegnovskog dizdara Mahmuta Bašića. Oko kule se prostiralo veliko imanje. Baš na jugozapadnom dijelu »Burovine« nalazio se prostrani Lazaret sa svim potrebnim zgradama i nužnom opremom. U prilogu našoj tvrdnji govore i sljedeći dokumenti:

Patrun Andrija Gorakuća, zvan Albanac iz Tople moli da mu se proda ili izda u zakup komad zemlje u Starom Lazaretu. Odlukom hercegnovskog providura Grimani od 1. maja 1735. godine, odobreno je patru Gorakući kupovina zemljišta.²⁹ Ovo je ujedno i prvi dokumenat, na kojega smo naišli, gdje se hercegnovski Lazaret pominje kao »Stari Lazaret«.

Jovan Jovanović izbjeglica iz Hercegovine (Turska) moli mlečačke vlasti, da mu se dodijeli jedna kuća za stanovanje u Starom Lazaretu. Hercegnovski providur Grimani, svojom odlukom od 1. maja 1735. godine udovoljio je molbi pomenutog Jovanovića.³⁰

Zatim patrun Luka pok. Ivana Putnikovića iz Sibenika prodaje majstoru Vuku Androviću iz Starog Lazareta jednu kuću za stanovanje koja se takođe nalazi u Starom Lazaretu za cijenu od 834 lire. Ugovor je potpisan i odobren od Hercegnovskog suda na 11. maja 1785. godine.³¹

Kapetan Nikola pok. Marka Đonovića iz Herceg-Novoga, sačinio je dana 11. marta 1790. godine kod Hercegnovskog suda darovni ugovor kojim dariva svojem šuri Petru Lale iz Tople jednu ozidinu u Starom Lazaretu.³²

Iz naprijed izloženog se vidi koliko je prostora bilo u Starom Lazaretu, a koliko je i danas prostora na mjestu bivšeg »Srpskog Hotela«. Tomo Popović nam kaže, govoreći o Lazaretu sljedeće: »Pošto je Stari Lazaret sagrađen 1700. niže katoličkog manastira Sv. Antuna . . .«³³

²⁷ Tomo K. Popović — Herceg-Noví — Dubrovnik, 1924, str. 109—110. Vidi: Niko Luković, Boka Kotorska, Narodna knjiga, Cetinje, 1951, str. 62.

²⁸ Sava Nakićenović, n. dj., str. 433.

²⁹ AH — PUMA, F. br. 56, str. 231, br. 1.

³⁰ AH — PUMA, F. br. 56, str. 228, br. 1.

³¹ AH — PUMA, F. br. 34, str. 83—84, br. 1.

³² AH — PUMA, F. br. 37, str. 75—76, br. 1.

³³ Tomo Popović, n. dj., str. 99.

Nakon nepune 3 decenije uspešnog rada Lazareta u gradu, postavilo se pitanje njegovog preselenja, jer je teren u «Burovini» počeo da klizi. Dr Miloš Milošević, tačno primjećuje: «Ali nije se radilo samo o zgradi. Mletačka koncepcija je bila da od Herceg-Novoga na ulazu u Bokokotorski zaliv stvori veći trgovački centar kao konkurenciju Dubrovniku, pa je slično Splitu, trebalo podići reprezentativni lazaret za pomorsku i karavansku trgovinu šireg južnog područja. Mjesto je nađeno u Meljinama gdje je između 1728. i 1732. godine izrađena impozantna kamena zgrada koja postoji još i danas. Tako je otpao jedan od ubedljivih argumenata Kotora o nepodesnosti hercegnovskog lazareta s navigacionog stanovišta. Ali, Republika je i inače bila odlučila da žrtvuje ranije privilegije i tradicije Kotora i da u ovom pogledu pruži apsolutnu podršku Herceg-Novome».³³

Interesantno je napomenuti, da su mletačke vlasti, prilikom gradnje novog Lazareta u Meljinama, odnele sav isklesani kamen, koji su kaluđeri pripremili za gradnju velike manastirske crkve na Savini. Kaluđeri su se žalili 1732. godine mletačkim vlastima.³⁴ Za vodovod novog Lazareta u Meljinama Nakićenović kaže: «Manastirska voda. Nju su kaluđeri našli i doveli bili do Mlinice, gdje su im nekad kmetovi stali. A mletačke vlasti od te vode učinile vodovodu do zgrade pomorske uprave — tad se mlница manastirska zabatalila». — Natpis na ovoj vodi glasi:

MDCCXLI
MARCI QUIRINI PROV-EXTR.
CURA
PERENNEM HUNC FONTEM
IN LOECONIUM
DEDUXIT ...»

U dvorištu ove impozantne građevine nalazi se kapela Sv. Roka, građena 1730. godine, baš u razdoblju građenja i samog Lazareta. Crkvice je generalno opravljena 1892. g.³⁵

U središtu ovih impozantnih građevina od klesanog kamena ograđenih zidom sa dvoja vrata i tri dvorišta sa nekoliko manjih zgrada za raskušivanje, magacina i stanova, dovedena je voda u zgrade lazareta. Fontana je postavljena posred dvorišta sa natpisom:

»MERCATORUM COMODO
MARCUS QUIRINI PROV. EXTR.
SEN. CONS.
POSUIT
MDCCXLI

³³ Miloš Milošević, n. dj. (kod pod 6), str. 34.

³⁴ Petar Šerović, n. dj., br. 9.

³⁵ Sava Nakićenović, n. dj., str. 500.

Više glavnih vrata lazareta između gornjega i donjega sprata sačuvao se ovaj natpis:

A EDES ISTA
A PETRO ANGELO MAGNO
PROVAE NRAE EXTRIO EMERET — MO
AUCTAS
ANNO MDCCXXXII
CUM VIDERIS CANE
MAGNUS EST QUI FECIT
IDEO MAGNA SUNT
QUAE CERNIS
ENARRANT LAPIDES
GLORIAM EIUS.

Ispred ove impozantne zgrade nalaze se dva pristaništa, jedno veće sa lukobranom i manje ispred zgrade, po svoj prilici za stanovanje. U samom pristaništu su se nalazile i razne sprave za vezivanje brodova.^{35a}

Mletački providur Stefan Balbi u svom proglasu od 14. februara 1733. godine, koji je sadržavao 21 tačku, naročito u svojoj 9. tački naređuje: »Posada sa brodova koji stižu u zaliv iz bilo kojeg mjesta, ne smije se mješati sa mjesnim stanovništvom, bez naročite dozvole sanitetske inspekcije, a isto tako ne smije se bez odnosne dozvole ni iskrcevati prispjela roba sa brodova.«³⁶

Interesantno je napomenuti da u HercegNovskom arhivu imamo nekoliko dokumenata koji govore o gradnji novog Lazareta. Tako opština Lušička potražuje od providura Herceg-Novoga iznos od 2283 lire, za isporuku kreča, koja je uslijedila 1730. godine, za izgradnju novog lazareta. Račun je datiran 1731. godine.³⁷

Iste godine je i opština Krtoli poslala račun hercegNovskom providuru za isporuku kreča, cigle i zemlje za potrebe izgradnje novog Lazareta. Obračun je takođe datiran 1731. godine.³⁸

Pored ova dva računa nalazi se i potvrda Petra Vukova Ivoševića iz Krtola, kojom tvrdi da je primio od providura Herceg-Novoga 120 lira za isporuku kreča za gradnju novog Lazareta 1731. godine.³⁹

Otvaranjem novog Lazareta u H. Novom, odnosno u Meljima 1732. godine bilo je odlukom Senata u Veneciji zabranjeno izdržavanje kontuminacije brodova u bilo kojem mjestu Dalmacije i Boke izuzev u Lazaretima Splita i H. Novog. Istom odlukom funk-

^{35a} Tomo K. Popović, n. dj., str. 252.

³⁶ AH — PUMA, F, br. 75, str. 3—12, br. 1.

³⁷ AH, F, br. 105, str. 25, br. 1. Vidi moj rad: Prilozi za istoriju Lušičkog poluostrva — GPMK, knj. br. XI, 1963, str. 151.

³⁸ AH, F, br. 105, str. 43, br. 1.

³⁹ AH, F, br. 105, str. 31, br. 1.

cije kotorskog Magistrata za zdravstvo i kotorskog Lazareta bile su svedene na kopnene inspekcije na području grada i čitave područne teritorije, uključivši Dobrotu, Prčanj, Stoliv i Lušticu i Grbalj⁴⁰

Mletačke vlasti bile su uvjerene da će izgradnjom novog Lazareta u Meljinama spriječiti prolazak brodova kroz Bokokotorski zaliv, te njihovo pristajanje i iskrcavanje trgovačke robe po raznim privatnim kućama, prije nego se izvrše sanitetske formalnosti, polože vlastima računi o putovanju i plati porez i dužne pristojbe. To izbjegavanje H. Novskog Lazareta oko 1740. godine izazvalo je strahovitu reakciju sanitetskih organa. Vlasti su svojim uredbama predvidjele vrlo rigorozne kazne za neizvršavanje svih ovih propisa. Sanitarni propisi odnosili su se na brodove, ljudstvo i robu koja je dolazila morem ili kopnom na ovu teritoriju.⁴¹

Poznato je da je kuga naročito harala tokom XVIII vijeka. Epidemija je zabilježena od 1702. do 1730, a zatim i 1758. god., kao i nešto kasnije. Jedno od glavnih žarišta ove bolesti bio je Levant sa Carigradom na čelu. Glavni prenosioci ove zaraze bili su pomorci i trgovci, koji su dolazili iz Turske jer u toj zemlji posebnih odredaba o karantinskim mjerama nije ni bilo. Radi toga je Mletačka, kao i Dubrovačka Republika organizovala čitav niz ustanova koji se brinuo o pregledu, liječenju, raskuživanju prispjelih putnika, mornara, brodova, robe itd.⁴²

Teret sa prispjelih brodova bilježio se komad po komad u knjige, i ako nije bio iz sumnjivih krajeva, izdavalo se zdravstveno uvjerenje o nastavku plovidbe. U koliko je teret bio iz već sumnjivih krajeva bila je procedura složenija. U zapisniku je trebalo naglasiti koliko dugo se roba nalazila u skladištima, na koji je način prekrčavana, prevožena itd.⁴³

Dr Hrvoje Tartalja navodi: »Svi putnici morali su se prijaviti karantinskom uredu, pokazati zdravstveni list (teskeru) izdatu od inspektora ili sanitarnog liječnika. Postojali su kao i drugdje čisti, sumnjivi i ružni. Čisti potvrđuje da zadnjih 30 dana nije bila u polaznom mjestu zaraza, pa je time bio odmah dozvoljen ulaz. Sumnjivi zdravstveni list značio je da unutar 15 dana nije bilo zaraze, u kojim je slučajevima putnik ostajao 10 dana u karantinu. Svi putnici koji su doputovali u roku kraćem od 15 dana od zadnje infekcije, ostajali su 15 dana u karantinu. Tu su bili podvrgnuti dizinfekciji, već prema stepenu moguće zaraze. Ako je u lazaretu putnik pokazao neke simptome zaraze postupak se produžio. Svaki

⁴⁰ Slavko Mijušković, *Zdravstvo u Kotoru — Kotor* (monografija, str. 143), Zagreb, 1970.

⁴¹ Miloš Milošević, n. dj., str. 35.

⁴² Hrvoje Tartalja — *Turske karantinske odredbe — Pomorski zbornik*, Rijeka, tom XVII, 1979, godina XVII, str. 435—436.

⁴³ Kao pod 41, str. 34.

putnik bez zdravstvenog lista tretirao se kao sumnjivi. Prevoznici su morali prijaviti svaki slučaj smrti prigodom putovanja te opisati simptome i sve detalje koji mogu otkriti njen uzrok.⁴⁴

Još godine 1736. okolne opštine u Boki tražile su na 15. IX da se kontrola izdržanog karantina ne drži samo u Kotoru, već da to čine i vlasti u H. Novom (la pratica del colegetta Castel di Nuovo). Sa ovim odlukama složio se i sanitetski odbor u Kotoru (Consilio alla Sanità) u Kotoru, Budvi i H. Novome postojali su karantini za ljude. Upravnik hercegnovskog karantina Giuseppe Cilla piše 12. IX 1739. godine vanrednom providuru da su dopremljene 22 vreće vune svojina Marka Markovića, i da čeka kada se sve nakupi da izvrši dizinfekciju. Godine 1739. nalazio se u hercegnovskom karantinu Nikola Pivljanin sa njegovih 15 volova koje je dotjerao na klanicu i da ih proda u gradu.⁴⁵

Providur H. Novoga donio je 23. IX 1739. godine odluku da svako lice i svaki brod koji nije izdržao karantin na teritoriji Boke Kotorske mora ponovo da ga izdrži. Takođe je donijeta odluka da ne važe potvrde o izdržavanju karantina donešene iz Dubrovnika te da se kontumac mora ponovo izdržati u mjestu dolaska.⁴⁶

Sličan slučaj se dogodio 31 X 1795. godine, kap. Mitru Đurasiću iz Kumbora, koji je stigao svojim brodom na Rose, teretom trgovačke robe za Solun iz Venecije. Na brodu mu je umro mornar Vuko Zloković iz Bijeće. Lučke vlasti su naredile da brod usidri ispod Lazareta Meljine, gdje su sanitetske vlasti izvršile sve potrebne uviđaje.⁴⁷

Još jasniji je slijedeći slučaj. Vanredni providur Kotora svojim aktom od 6. jula 1784. godine traži od providura H. Novoga da mu odmah uputi u Kotor slijedeće: Anta Laketića i Gliga Gopčevića, oba iz Tople, dioničare trabakule kojom upravlja kap. Aleksandar Janković iz Tople. Brod je isplovio iz Aleksandrije te se na njemu pojavila zarazna bolest od koje je pomrlo više članova posade. Vanredni providur ih poziva da se zajednički dogovore, kako će spasiti brod i preostalu posadu, te da nađu načina da se brod dovede u Lazaret Meljine.⁴⁸

Naročito je bila interesantna procedura raskuživanja, sredinom XVIII vijeka. Za raskuživanje su upotrebljavali: so, ocat, dim i vatru. Kroz vodu i so ispirala se domaća i divlja perad, živa i zaklana, te svi živi četvoronožci, jaja, vosak i metal. Posebna dizin-

⁴⁴ Kao pod br. 42, str. 437.

⁴⁵ Dr Relja Katić, o mjerama za suzbijanje epidemije na Crnogorskom primorju u periodu od XVI do XVIII vijeka. Istorijski zapisi, Cetinje, 1958/XI, str. 78—79.

⁴⁶ Isto, str. 78.

⁴⁷ AH — PUMA, F. br. 315, str. 363—364, br. 2.

⁴⁸ Isto, AH — PUMA, F. 278/II, str. 210, br. 1.

fekcija je postojala za svinjsko meso, koje se raskuživalo vatrom. Pismene pošiljke i papir se raskuživao takođe dimom. Svježe meso se moglo unositi u grad samo ako je zaklano u prisustvu sanitetskog organa. Naročito se pazilo na vunene konce, vezice i mjebove. Za vunení materijal svileni, laneni i pamučni te kožni postojala je u doba opasnosti i zaraze, kategorična zabrana uvoza.⁴⁷

Slično naređenje izdao je ekstra providur Vicenco Griti iz Kotorá, providuru Herceg-Novoga 1747. godine da javi brodo vlasnicima i trgovcima iz Herceg-Novoga i to: Gligoru Pavkoviću, Matiji Mirkoviću i kontu Vojinu Knježeviću, svi iz Tople da do dalje naredbe obustave utovar vunc u njihove brodove. Naređenje je izrečeno zbog nepropisnog raskuživanja vune.⁴⁸

Slijedeći nam dokumenat jasno predočava, koliko su mletačke vlasti pridavale značaja zdravstvenim pitanjima. Tako magistrat V savjetnika iz Venecije javlja 22. juna 1760. godine da je patrola broda »Sv. Nikola i Sv. Spiridon« kap. Grgo Janković iz Tople, dobio odnosnu patentu od zdravstvenih vlasti i treba mu izdati potrebno uvjerenje da može slobodno putovati.⁴⁹

Lazareti su za raskuživanje još koristili tamnjan, hobice od smreke, katran i slično. Naročita je strogost bila predviđena za postupak sa lješom preminulog. Magistrat je odlučivao da li će se lješ sahraniti među zidinama lazareta ili na neko drugo mjesto, obično zapušteno seosko groblje.⁵⁰ O tome govori slijedeći dokumenat.

Kap. Zorzi Bevilacqua, doplovio je svojim brodom s teretom sira iz Tebe u Hercegnovsku luku, pa izveštava lučke i sanitetske vlasti o pojavi kuge i o smrtnim slučajevima na njegovom brodu. Lučke vlasti su 5. jula 1792. godine brod odmah uputili pod Lazaret u Meljine, odredili mu mesto sidrenja i preduzele najrigoroznije mjere oko raskuživanja i sahrane umrlih.⁵¹

Brod patrola Marka Lipovca iz Prčanja, došao je u Hercegnovsku luku pun kukuruza iz Albanije. Lučke vlasti zabranjuju patrolu Lipovcu istovar kukuruza i ječma bez prethodne dozvole lučkih i sanitetskih vlasti. Po obavljenom poslu u Lazaretu, brod je iskrcio robu i produžio svoje putovanje za Trst, 7. januara 1782. godine.⁵²

Miloš Milošević u svom navedenom radu iznosi, da se dizinfekcija žitarica vršila pomoću drvenih cijevi sa ekserima pričvršćenih sa protivne strane. Žitarice su prolazile kroz takve cijevi, a na vrhovima eksera zaustavljali su se razni ostaci robe, pređe, konaca itd.⁵³

⁴⁷ Kao pod br. 41, str. 35.

⁴⁸ AH — PUMA, F. br. 163, str. 45, br. 1.

⁴⁹ AH — PUMA, F. br. 321, str. 115—116, br. 3.

⁵⁰ Kao pod br. 41, str. 35.

⁵¹ AH — PUMA, F. br. 304, str. 511—512, br. 2.

⁵² AH — PUMA, F. br. 271/II, str. 6, br. 1.

⁵³ Kao pod br. 41, str. 35.

I pored svih dobro organizovanih straža i nadzora mletačkih kao i domaćih vlasti dešavali su se pojedini prestupi i nedozvoljene radnje. Tako kap. Luka Kamenarović iz Dobrote, Antun Grabar iz Perasta i Matija Đurović rečeni Grilo, falsifikovali su dokumente hercegnovske sanitetske službe, otplovili, ali ih je hercegnovski providur poslije izvjesnog vremena pozvao na odgovornost i to 18. avgusta 1779. godine.⁵⁴

Pored zdravstvenih pitanja ljudi u Lazaretu su imali i ovakav slučaj. Godine 1769. kap. Kavalijer Antun Zerman iz Prčanja izgubio je svoj brod usljed eksplozije i požara. Brod je plovio iz Venecije sa teretom municije za Krf i nesreća se dogodila na sidrištu ispod Lazareta u Meljinama. Poginuo je kap. Zerman, zapovjednik broda i nekoliko mornara posade, koja je brojila šesnaest ljudi. Lučke kao i sanitetske vlasti, koje su se nalazile u Meljinama, priskočile su u pomoć i spašavale mornare i brod.⁵⁵

Sličan je podatak o sudbini broda i tereta i ovaj dopis kojim providur H. Novoga Aleksandro Semitekolo naređuje lučkim vlastima da se izvrši procjena brodskog pribora, kao i ostalog inventara nasukane trabakule kap. Aleksandra Živkovića iz Tople kao i prenos istog u javne lazarete. Zatim procjenu robe skadarskog trgovca, koja je bila ukrcana na nasukanoj trabakuli, te prekrcaj posoljenih jegulja koje su takođe bile na brodu. Poslije detaljno izvršenih svih zdravstvenih i pomorskih formalnosti, roba je drugim brodom otpremljena za Dalmaciju.⁵⁶

Kap. Luka Zloković iz Bijele, polaže na sud hercegnovski 15 zlatnih talijera u korist njegovog bivšeg mornara Krsta Vujičića iz Baošića koji se nalazio u hercegnovskom lazaretu (Meljine) na izdržavanje kontuminacije, a na imc neisplaćene prinadležnosti i doplatka. Novac je deponovan kod suda na dan 9. juna 1796. godine.⁵⁷

Kapetani: Marko Ilijin Kamenarović iz Dobrote i kap. Kristofor (Kriše) Kolović iz Perasta prekinuli su svoje namjerno putovanje i u Herceg-Novome prodali teret i to Kamenarović 18. jula 1796. godine, a Kolović 1. septembra iste godine. Naime, kap. Kamenarović pretrpio je nezgodu na moru svojim brodom »S-ta Trinita«. Brod je bio pun žita koje je vozio iz Soluna za Đenovu. Svratio je u Hercegnovsku luku i nije proslijedio za Đenovu, jer je čuo da su Englezi svojom flotom blokirali Đenovsku luku i da je Alžir namjestio rat Mletačkoj Republici. Poslije svih sanitetskih formalnosti, dozvolom lučkih i državnih vlasti, kap. Kamenarović je istovario i prodao žito u H. Novom. To je isto i iz istih razloga i pod istim okolnostma uradio mjesec i po dana kasnije i kap. Kolović iz Perasta.⁵⁸

⁵⁴ AH — PUMA, F. br. 27, str. 6—8, br. 3.

⁵⁵ AH, F. br. 34, str. 196—215, br. 17.

⁵⁶ AH — PUMA, F. br. 198, str. 73, br. 1.

⁵⁷ AH — PUMA, F. br. 319, str. 291—293, br. 3.

⁵⁸ AH — PUMA, F. br. 317, str. 76, br. 5 i str. 425, br. 1.

Ovo nekoliko dokumenata jasno ilustruje mnogostranu aktivnost hercegnovskog lazareta. U Herceg-Novom su ljekari uglavnom bili Talijani, mnogi među njima i doktori medicine. Od domaćih ljudi u XVIII vijeku su se bavili liječenjem rana Nikola i Đorđe Nikićević Hercegnovljanin, (Nikola je jedno kratko vrijeme radio i u Perastu), zatim Petar Gaćanin, Vidić Vučić iz Trebinja, nastanjen u Herceg-Novom itd.⁵⁹

I pored ovako relativno dobro organizovane zdravstvene službe, narod je pribjegavao ljekovima koje je dobivao od vidara i travara. Francesko Ronkali Parolino (Franciscus Roncalli Parolino), u svojoj knjizi: »Europae Medicina« štampane u Breši (Brescia) 1747. godine u naslovu »Spoljni lijek za pleuritis« piše: »Kod bolova u slabinama Hercegnovljani u ovoj provinciji odmah koriste smolu od bora, koju narod naziva »ragija«, pa njom pokrivaju čitave bolesne grudi, tako da je priljube uz njih slično nepropustljivom oklopu, da bi iz grudi izvukli bolove, te da bi ih ojačali. Što se mene tiče, bar ja ne vidim da bi se time mogao postići neki siguran ili bar vjerovatan uspjeh. Zato ću se uzdržati da dam svoj sud o tom sredstvu, nego ću radije propustiti konačan dokaz o uspješnosti djelovanja ovog lijeka budućim ispitivačima«.⁶⁰

Od naročitog značaja bilo bi, kad bi se našao neki stručnjak za zdravstvo koji bi proučio sve stare knjige tzv. »ljekaruše« kao i zapise o liječenju, kojih još ima po mnogim mjestima Boke Kotorske. Istina, mnogo je toga nestalo tokom posljednjih ratova, ali vjerujemo da još postoje pismena i usmena sjećanja o narodnim ljekarima tzv. »vidarima«.

Od ostalog osoblja Lazareta naišli smo na dvojicu po svoj prilici Mlečana i to čuvara i gvardijana Lazareta. Po njihovim imenima vjerujemo da su Venecijanci: Lodoviko Mazalin (Mazalino) čuvar Lazareta u H. Novome imenuje prokuratorom Antuna Giovanni Picini i opunomoćuje ga, da ga zastupa u svim sudskim parnicama. Punomoć je Piciniju izdata 19. jula 1743. godine.⁶¹ Zatim Petar Ongaro, gvardijan Lazareta, takođe imenuje svojim prokuratorom pomenutog Antonija Giovanni Picinija, da ga zastupa pred sudom u svim eventualnim raspravama. Punomoć mu je Ongaro izdao isto 19. jula 1743. godine.⁶²

Vidjeli smo da su Mlečani imali, od svog dolaska u Boku Kotorsku, dobro organizovanu zdravstvenu službu. U ovoj organizaciji glavnu ulogu imali su Magistrati za zdravstvo, Zdravstveni kolegiji i Lazareti. Magistrat je u Kotoru osnovan još 1437. godine, dakle prvih godina Mletačke vladavine. Odmah poslije oslobođenja

⁵⁹ Miloš Milošević, n. dj., pod br. 41, str. 41.

⁶⁰ Slobodan Đorđević: »Neki podaci o zdravstvenim prilikama i liječenju u našim krajevima u prvoj polovini XVIII vijeka« — Acta Historica, Medicinac, Pharmaciae, Veterinae — Beograd, 1961/I, br. 2, str. 142.

⁶¹ AH — PUMA, F. br. 80, str. 56—58, br. 1.

⁶² AH — PUMA, F. br. 80, str. 60, br. 1.

H. Novog od Turaka, kompetencije kotorskog Magistrata protežu se i na hercegnovski kraj, osobito u pogledu izdržavanja karantina brodova i putnika. Zato je H. Novi već 1732. godine dobio svoj Zdravstveni kolegij (Collegeta di sanita). Svoje potpune organizacione oblike ovaj Kolegij dobio je 1735. godine, kada je počeo sa radom i Lazaret u Meljinama. Godinu dana ranije 1734. osnovan je i u Perastu Zdravstveni kolegij. Za oba ova kolegija kaže se da su otvoreni zato što je Boka »za posljednjih osvajanja (Karlovački i Požarevački mir) postala takav trgovački centar, da zaslužuje da mu bude posvećena naročita pažnja«. Zdravstveni kolegij u H. Novome imao je u 18. vijeku prvorazredni značaj. Bez dozvole kolegija nije smio uploviti nijedan brod u Zaliv, jer vlasti su za svaki prekršaj izricale oštre kazne, a nije bila isključena ni smrtna kazna.⁶²

Godine 1747. susrećemo kao hirurga u H. Novome, po svoj prilici domaćeg čovjeka iz Prčanja i to: Mihaila Lazari o kojemu se govori u jednom izvještaju o liječenju većeg broja vojnika ranjenih u borbi protiv dezertera. Lazari je bio 1754. godine upravnik mjesne bolnice («Del Publico ospitale»). Lazari je kao hirurg ostao svega 10 godina u H. Novome, jer se posljednji put spominje u jednom izvještaju iz 1757. godine. Lazari se odlikovao i radom u Baru, gdje je išao da ispita stanje oboljelih od kuge.⁶³

Interesantno je obrazloženje mletačkih vlasti o ovim preduzetim sanitetskim mjerama, a koje nam navodi dr. Mijušković:

»Zdravstveni magistrat iz Venecije u naredenju izdatom generalnom providuru za Dalmaciju i Albaniju Zorzi Grimani od 25. septembra 1733. godine, a u pogledu organizovanja zdravstvene službe u Boki Kotorskoj između ostalog kaže: ... — poslije dugih raspravljanja došlo je do uvjerenja da je Herceg-Novu najpodesnije mjesto za Lazaret, jer bi tu sva trgovačka roba koja dolazi morskim i kopnenim putem morala, radi obezbjeđenja provincije, biti podvrgnuta sanitetskim mjerama. Takođe je pravilno da se te mjere tu primenjuju i da se otkloni sve ono što bi predstavljalo opasnost za provinciju, utvrđivanje stanja i raskuživanjem.«

U citiranom naredenju dalje se navodi, da se u nedostatku Lazareta u H. Novome, moralo propuštati brodove do Kotora, što je predstavljalo opasnost po zdravlje stanovništva. Pomenuto naredenje dalje glasi:

„Pošto je, dakle, ponovo otvoren Lazaret u Herceg-Novome u mjestu koje je blizu ulaza u Boku — a u kome je i sjedište vanrednog providura, koga je, iako potčinjen generalnom, državna mudrost smatrala potrebnim postaviti na čelo uprave ovoga kraja — odlučno zahtjevamo da tu, radi primenjivanja sanitarnih mjera, pristaju svi brodovi kako bi odatle oni koji bi bili oglašeni zdravima, mogli nastaviti putovanje, dok bi oni koji bi bili oglašeni

⁶² Miloš Milošević, n. dj., pod br. 6, str. 32—33.

⁶³ Dr. Relja Katić, n. dj., pod br. 25, str. 12. i 25.

sumnjivima ostali tamo a radi izdržavanja karantina, i to ako bi bili osposobljeni za takovo izdržavanje, ili bi pak, primili naređenje radi deponovanja trgovačke robe i odlaska u stanju »sumnjiv« ili radi iskrcavanja neosetljivih artikala u cilju snabdjevanja kraja.

Pošto će tamo takođe pristizati i trgovačka roba iz Hercegovine kopnenim putem, potrebno je da se tu osnuje zdravstveni ured, koji će se vremenom sasvim osposobiti i na toj strani vršiti iste funkcije kao i onaj u Splitu i Dalmaciji.

Ovaj grad (Herceg-Novi) nije bez ljudi zato sposobnih. Svuda gdje se stvori trgovačka luka, stižu se ljudi iz raznih krajeva i zasnivaju svoj dom, te i zbog ovoga treba da postoji zdravstveni ured, o čijem osnivanju je potrebno povesti naročitu brigu.«

Dalje se u ovom naređenju kaže, da sve pomorske inspekcije će se rješavati u Herceg-Novome. Odakle neće niko smjeti ni brodovi, ni posade, ni putnici, ni roba, isploviti niti preći na obalu, ako ne dobiju od nadležnih vlasti dozvolu o slobodnom isplovljavanju, odnosno o slobodnom kretanju na kopnu i prenošenju dovezene robe.⁶⁴

Iz ovog naređenja jasno se vidi kakvo je mjesto Herceg-Novi kao luka i kao trgovački grad zauzimao na našem primorju, a naročito u mletačkim političkim i privrednim planovima.

Mletačka vladavina nam je ostavila dovoljno spomenika koji govore o prosvjeti, trgovini, pomorstvu i privredi uopšte. Spomenici koji nam govore o medicini takođe su znatni i oni zaslužuju još bolje i detaljnije proučavanje.

⁶⁴ Dr Slavko Mijušković — Mletačko osnivanje (1734) i francusko uki-
danje (1810) Zdravstvenoga ureda u Perastu. — *Acta Historica, Medicinæ,
Pharmaciae, Veterinac* — Beograd, 1961/1, br. 2, str. 46—47.

Summary

MEDICAL INSTITUTIONS IN THE REGION OF HERCEG-NOVI IN THE TIME OF THE REPUBLIC OF VENICE

Maksim ZLOKOVIĆ

During Venetian reign in the Bay of Kotor all already existent medical institutions in Kotor and Perast were improved and reorganized. Having liberated the area of Herceg-Novi from the Turks Venetian authorities introduced there the same system of medical regulations and institutions as those of Kotor and Perast. During the Turkish reign there was hardly any health service in the town of Herceg-Novi. The Venetians had to start the organization from the very beginning. The rich experience of Kotor and Perast proved to be very useful. In 1700 a quarantine was built in Herceg-Novi to place and examine the passengers who came from the hinterland and to disinfect the goods.

On 18th Feb. 1690 Nikola Brankadir (Brancadoro) was appointed the physician of Herceg-Novi by the Health Magistrate of Venice. The work of chemists and sick-attendants was performed by the monks of Capuchin Order. In the same year a military surgeon by the name of Pietro Garzoni was registered as the manager of the military hospital. The military hospital, established in 1690, was first of all used for the treatment of Venetian soldiers and militiamen, and then also the civilian population. Public hospital of Herceg-Novi is mentioned on 23rd May 1762.

The quarantine was located to the southwest of the former Burović house and St Antun's Monastery Church. Today the whole locality is called Lazaret (quarantine). This quarantine stopped working in 1728.

A new good looking quarantine was built at Meljine in 1732. The Meljine quarantine consisted of several buildings, warehouses, lodgings of the staff, offices etc. In front of the buildings there were two wharfs: a larger one with a breakwater and a smaller one in front of the residential buildings. This large block of buildings was surrounded with a wall containing two gates, and there were three yards; in one of those there was St Rok's Chapel, another contained a large fountain.

All the passengers coming to the Bay of Kotor had to report at quarantine office and show their medical paper issued by an inspector or physician. Salt, vinegar, smoke, fire, incense, juniper berries etc. were used for disinfection.

We can also read about Nikola and Đorđe Nikičević who practised treating wounds, then Petar Gačanin and Vidić Vučić who came from Trebinje and settled in Herceg-Novi. There was also Mihailo Lazari who was known for his medical practise, he probably came from Prčanj.

Venetian authorities endeavoured to develop and improve medical institutions in Herceg-Novi and to bring them to the level of those in Kotor, Perast and Dubrovnik.